

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v055.2024.14>

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Стан дослідження проблематики. Юридична наука неодноразово приділяла увагу питанням захисту прав споживачів в цілому, та питанням відшкодування шкоди, завданої споживачеві, зокрема. До таких авторів та авторок слід віднести: І. Банасевич, Ю. Білоусова, С. Гринько, О. Єгоричеву, Л. Іваненко, С. Короеда, Г. Осетинську, О. Письменну, В. Примака, О.Черняк, тощо. При цьому слід визначити, що більшість досліджень присвячені здебільшого коментуванню чинного законодавства, висвітленню окремих проблем або ж ґрунтувались на підставі Директиви ЄС 1985 року. Разом із тим всебічному актуальному з точки зору законодавства аналізу цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану дефектом в продукції за національним законодавством

та законодавством ЄС на сьогодні не було приділено достатньої уваги.

Метою статті є визначення особливостей цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану дефектом в продукції за національним законодавством та законодавством ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оновлена Директива про відповідальність за дефектну продукцію набуває чинності на початку грудня 2024 року [4]. Вказана директива потребує транспонування на національному рівні протягом 2 років, встановлює сучасні надійні рамки для того, щоб потерпілі споживачі та інші особи могли реалізувати своє право на відшкодування збитків, завданих дефектною продукцією [5].

Базовими принципами вказаної директиви можна назвати такі: виробник зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану дефектною продукцією; потерпіла особа повинна довести дефектність продукції, шкоду, яка була завдана, і встановити причинно-наслідковий зв'язок між цією шкодою та самим дефектом продукції.

Директива про відповідальність за дефектну продукцію регулює підстави притягнення до відповідальності виробників за шкоду, заподіяну їх дефектною продукцією, що охоплює весь спектр, включаючи програмне забезпечення та системи штучного інтелекту. Однак Директива про відповідальність за дефектну продукцію не функціонує ізольовано, відповідно потерпілі можуть мати вибір правових підстав для звернення за захистом своїх порушених прав. Всі держави-члени ЄС регулюють досліджувані відносини, базуючись на необхідності доведення вини, що вимагає від потерпілої особи довести, що чиясь вина завдала їм шкоди. Якщо потерпіла особа вимагає відшкодування відповідно до таких національних правил відповідальності, заснованої на вині (зокрема, за шкоду, не охоплену Директивою, наприклад, порушення основних прав або вимоги до користувачів продукції, а не до виробника), і вимоги стосуються шкоди, завданої системою штучного інтелекту, таке звернення за захистом може ґрунтуватись на вимогах, встановлених у Регламенті про штучний інтелект.

Важливо, що коло потерпілих осіб за таким деліктом не обмежується самим споживачем. Такою особою також можуть бути члени родини споживача або інші особи, які випадково могли отримати шкоду дефектною продукцією. Однак варто зазначити, що хоча вказана директива

не охоплює ситуації, в яких потерпілою особою є компанія, окремі країни ЄС встановили подібні правила для компаній [6].

Правила цієї директиви мають застосовуватись з моменту, коли було завдано один із видів шкоди: смерть або тілесні ушкодження, в тому числі фізичну та психологічну шкоду; пошкодження майна споживача чи іншої особи; знищення або пошкодження даних споживача або іншої особи.

Важливо, що вказаною директивою також врегульовано питання відповідальності онлайн-платформ. Так, онлайн-платформи, які виступають як простий посередник для передачі продукції з дефектом, можуть бути притягнуті до відповідальності за певних умов відповідно до законодавства про цифрові послуги. У такому випадку онлайн-платформа, яка просто опосередковує продаж, підпадає під ті ж зобов'язання, що і дистриб'ютор.

Директива про відповідальність за дефектну продукцію також покладає обов'язок із відшкодування шкоди у зв'язку із дефектом продукції, виробленої за межами ЄС, на імпортерів. Це пов'язано з тим, що споживачам, як економічно слабшій стороні за договором, було б занадто складно вимагати компенсації від компаній за межами ЄС, що є виробниками продукції.

Разом із тим, у випадку, коли відсутній імпортер і продукція придбавається безпосередньо у виробника, що знаходиться в межах третіх країн, Директива надає можливість споживачам вимагати відшкодування від представника виробника, який не є членом ЄС. Завдяки Регламенту про ринковий нагляд та відповідність продукції [7] на такого виробника (продавця, виконавця) покладається обов'язок в розміщенні представника компанії в одній із юрисдикцій ЄС.

Дистриб'ютори (офлайн та онлайн-продавці) за вимогою потерпілої особи також можуть бути притягнуті до відповідальності, якщо вони не вкажуть суб'єкта, що нестиме відповідальність за дефект продукції, який базується в ЄС. Це також стосується онлайн-ринків, але лише в тому випадку, якщо вони представляють себе споживачеві як дистриб'ютор.

У 2024 році у ЄС було прийнято Регламент про що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту [8], що встановлює правові вимоги до системи штучного інтелекту щодо високих вимог безпеки, включаючи реєстрацію за дизайном та функціями кібербезпеки. По суті це законодавство є схожим до споживчого законодавства щодо безпеки різних видів про-

дукції (техніки, харчових продуктів, тощо). Із змісту Директиви про відповідальність за дефектну продукцію можна зробити висновок, що всі ці обов'язкові вимоги безпеки продукції, включаючи ті, що викладені в Регламенті про штучний інтелект, повинні враховуватися, коли суд буде робити свою оцінку наявності дефекту в продукції. Директива про відповідальність за дефектну продукцію встановлює, що програмне забезпечення, включаючи системи штучного інтелекту, є продукцією [5]. Тому, якщо системи штучного інтелекту несправні і спричиняють смерть, тілесні ушкодження, пошкодження майна або втрату даних, постраждала особа можуть використовувати підстави та процедури, визначені в Директиві, отримання відповідного відшкодування. Директива про відповідальність за дефектну продукцію також по суті гарантує продавцям (виробникам, виконавцям) юридичну визначеність та рівні умови, необхідні для інвестування в технології штучного інтелекту, і надасть споживачам захист, необхідний для заохочення придбання продукції з підтримкою штучного інтелекту.

У зв'язку із тим, що в Україні в 2011 році було прийнято Закон № 3390-IV, метою якого було запровадження дієвих механізмів захисту прав споживачів у названій сфері, на сьогодні виникло досить багато питань щодо його застосування, а також узгодження норм параграфу 3 Глави 82 ЦК України та Закону України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон № 1023-XII) [9] у цій сфері. На вказані неточності вказувала О. Ю. Черняк в межах своїх наукових розвідок [10].

Прийняття Закону № 3390-IV, зміст якого побудовано (на думку розробників) на підставі положень Директиви Ради ЄС про уніфікацію правових та адміністративних норм про відповідальність виробників за дефектну продукцію» № 85/374 ЄЕС, зумовило внесення змін до вказаної вище Глави ЦК України, Закону № 1023-XII та по суті обмеження сфері їх дії.

Варто погодитись з О. Ю. Черняк в тому, що фрагментарність внесення змін вітчизняним законодавцем, що покликана бажанням наслідування законодавчої техніки ЄС без розуміння цілісності та структурованості національного законодавства, що регулює особливості деліктних зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт та послуг, зумовлює виникнення низки питань, щодо можливості і доцільності застосування тих чи інших норм для врегулювання конкретних деліктних правовідносин [10].

На нашу думку, потребують дослідження окремі поняття, викладені у Законі № 3390-IV. Так, відповідно до ст. 1 вказаного закону продукцією визнається будь-яке рухоме майно, в тому числі готова продукція, сировина та комплектувальний виріб, а також майно, яке є складовою частиною іншого рухомого або нерухомого майна. Також за визначенням закону до змісту продукції входить електроенергія. В свою чергу, відповідно до Закону № 1023-XII продукцією є будь-який виріб (товар), робота чи послуга, які виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб. Отже, поняття продукція, яке застосовується в Законі № 3390-IV, є вужчим, а тому вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок неякісно наданих послуг або виконаних робіт, в межах цього Закону не можуть бути висунуті.

Стаття 16 Закону № 1023-XII (яка зараз викладена в новій редакції) попереджала, що шкоду, заподіяну життю, здоров'ю або майну споживача дефектною продукцією або продукцією неналежної якості, підлягає відшкодуванню в повному обсязі. Разом з тим, визначення дефектної продукції вказаний закон не містить, тому споживач, дійсно, міг вимагати відшкодування тільки у разі придбання ним продукції неналежної якості. Під поняттям належної якості товару, роботи або послуги закон № 1023-XII розуміє таку властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору із споживачем. Таким чином, щоб отримати відшкодування споживач повинен був довести невідповідність якості продукції встановленим вимогам або умовам договору. Якщо така невідповідність не встановлювалась, то підстав для відшкодування відповідно не виникало.

До прийняття Закону № 3390-IV Міністерством юстиції України у листі від 18 квітня 2006 р. № Г-8857-19 [11] було запропоновано визначати дефект продукції через зіпсованість чи пошкодження товару, використання якого неможливе або неприпустиме відповідно до його цільового призначення. В цьому значенні поняття дефекту в продукції, а також поняття неналежної якості продукції ототожнювались. Таке визначення вважаємо невиправданим, зважаючи на те, що визначальною для визнання продукції дефектною є не наявність у ній шкідливих для споживача недоліків, а те, що її використання призводить до заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну споживача.

Законом № 3390-IV визначається поняття дефектної продукції як продукції, яка не відповідає рівню безпеки, на який споживач або користувач має право розраховувати, зважаючи на обставини, пов'язані з розробкою, виробництвом, обігом, транспортуванням, зберіганням, встановленням, технічним обслуговуванням, споживанням, використанням, знищенням (утилізацією, переробкою) цієї продукції.

В свою чергу, безпека, згідно зі ст. 1 Закону № 1023-XII, є відсутністю будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього середовища при звичайних умовах використання, зберігання, транспортування, виготовлення і утилізації продукції.

Нова редакція Закону «Про захист прав споживачів» фактично лише дає відсилку до Закону № 3390-IV, не розмежовуючи недоліки продукції та дефект продукції. Крім того Закон № 3390-IV по суті, враховуючи оновлене законодавства ЄС у цій сфері, має обмежене тлумачення дефекту продукції, де в Директиві вказується, що при оцінці дефектності продукту слід враховувати всі обставини, в тому числі: презентацію та характеристики продукції, включаючи її маркування, дизайн, технічні характеристики, склад та упаковку, а також інструкції щодо її складання, встановлення, використання та обслуговування; розумно передбачуване використання продукції; вплив на продукцію будь-якої здатності продовжувати вивчати або набувати нових функцій після того, як він буде виведений на ринок або введений в експлуатацію; розумно передбачуваного впливу на продукцію іншої продукції, яку можна використовувати разом з продукцією, в тому числі за допомогою взаємозв'язку; момент, коли продукція була виведена на ринок або введена в експлуатацію або, коли виробник зберігає контроль над продукцією відповідні вимоги безпеки продукції, включаючи вимоги до кібербезпеки, що стосуються безпеки після цього моменту, момент, коли продукція вийшла з-під контролю виробника, тощо.

На нашу думку, поняття дефектної продукції значно ширше, ніж поняття продукції нена належної якості. Отже, потерпілий має право на відшкодування шкоди вже у тому випадку, коли продукція, незважаючи на її відповідність певним стандартам та умовам договору, виявилася небезпечною і завдала шкоди його здоров'ю або майну.

О. Ю. Черняк також зазначає, що поняття дефекту необхідно також відрізняти від поняття несправності. Останнє, на нашу думку, може бути притаманним лише товару або ж виконаній

роботі і не охоплює поняття послуг. Перебуваючи в несправному стані, товар може мати один або кілька дефектів. Як правило, термін «дефект» застосовується при встановленні факту виходу товару з ладу, порушення його нормальної експлуатації в результаті порушення технології його виготовлення, конструкторської помилки, тобто за умови відсутності вини покупця (користувача). Термін «несправність» застосовують при використанні, зберіганні та транспортуванні певних товарів. Так, словосполучення «характер несправності» означає неприпустиму зміну у товарі, який до виходу його з ладу було справним. Несправність, на відміну від дефекту, може бути викликана і дією (бездіяльністю) покупця (користувача), наприклад порушенням правил експлуатації товару та (або) порушенням умов зберігання [10].

Інакше кажучи, визначення наявності в продукції недоліку і визначення цього недоліку, як істотного, необхідне для визначення обсягу вимог, які може висувати споживач до продавця (виробника, виконавця), щоб отримати продукцію належної якості або повернути кошти, сплачені за неякісну продукцію. А встановлення факту наявності дефекту в продукції необхідне для визначення шкоди, завданої цією продукцією [10].

Висновки. В межах процесів адаптації законодавства України до законодавства ЄС в 2011 році було прийнято Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» [1], що по суті якісно змінив підходи до особливостей відшкодування шкоди, завданої дефектом продукції. Однак, прийняття оновленої директиви, очевидно, потребуватиме змін і в національному законодавстві, зокрема щодо визначення кола потерпілих, особливостей відповідальності онлайн-платформ, тощо. Окрім того в сфері регулювання штучного інтелекту в Україні також фактично відсутнє регулювання, крім окремих положень в межах авторського права. Однак, що стосується захисту прав споживачів систем штучного інтелекту такі нормативні акти відсутні. Наявність наукових та практичних дискусій щодо правового статусу штучного інтелекту та відповідальності в межах його функціонування на сьогодні має велику актуальність, де, в тому числі, мова йде про розробку концепції цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану такими системами. Тому, в межах таких дискусій, очевидно, мова має йти також і про відповідальність про шкоду, завдану споживачеві при користуванні такою системою або ж продукцією, де така система вбудована.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції : Закон України від 19.05.2011 року № 3390-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення : 01.12.2024).
2. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 року № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення : 01.12.2024).
3. Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1985/374/oj/eng> (data access : 01.12.2024).
4. Directive (EU) 2024/2853 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on liability for defective products and repealing Council Directive 85/374/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/2853/oj> (data access : 01.12.2024).
5. Questions and answers on the revision of the Product Liability Directive. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_5791 (data access : 01.12.2024).
6. Liability for defective products. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/goods/free-movement-sectors/liability-defective-products_en (data access : 01.12.2024).
7. Regulation (EU) 2019/1020 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on market surveillance and compliance of products and amending Directive 2004/42/EC and Regulations (EC) No 765/2008 and (EU) No 305/2011. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32019R1020>.
8. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (data access : 01.12.2024).
9. Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» : Закон України від 01.12.2005 р. № 3161-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення : 01.12.2024).
10. Димінська О.Ю. Особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану дефектом в продукції, за законодавством України та ЄС. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4 (52). С. 61-68.
11. Щодо надання роз'яснення стосовно товару, який вважається дефектним : Лист Мін'юсту від 18.04.2006 р. № Г-8857-19. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v8857323-06> (дата звернення : 01.12.2024).

Плюта Анатолій Васильович

Відшкодування шкоди споживачу, що завдана внаслідок дефекту в продукції, за законодавством України та ЄС

В статті досліджуються особливості відшкодування шкоди споживачу, що завдана внаслідок дефекту в продукції, за законодавством України та ЄС.

Досліджено сучасний стан правового регулювання в цій сфері в національному правопорядку та новели законодавства ЄС.

Автор визначає специфіку регулювання особливостей відшкодування шкоди споживачу, що завдана внаслідок дефекту в продукції за оновленим законодавством ЄС з точки зору предметного складу (визначення поняття продукції), суб'єктного складу кола потерпілих осіб, а також суб'єктів відшкодування шкоди.

Окрему увагу приділено питанням відшкодування шкоди споживачу, що завдана внаслідок дефекту в продукції, що функціонує на системі штучного інтелекту або ж інших системах. Автор робить висновок, що це законодавство є схожим до споживчого законодавства щодо безпеки різних видів продукції (техніки, харчових продуктів, тощо). Із змісту Директиви про відповідальність за дефектну продукцію можна зробити висновок, що всі ці обов'язкові вимоги безпеки продукції, включаючи ті, що викладені в Регламенті про штучний інтелект, повинні враховуватися, коли суд буде робити свою оцінку наявності дефекту в продукції.

Наголошується на необхідності удосконалення національного законодавства у досліджуваній сфері з точки зору визначення понять недолі та дефекту продукції. Автор робить висновок, що поняття дефектної продукції значно ширше, ніж поняття продукції неналежної якості. Отже, потерпілий має право на відшкодування шкоди вже у тому випадку, коли продукція, незважаючи на її відповідність певним стандартам та умовам договору, виявилася небезпечною і завдала шкоди його здоров'ю або майну.

Автор наголошує, що прийняття оновленої директиви, очевидно, потребуватиме змін і в національному законодавстві, зокрема щодо визначення кола потерпілих, особливостей відповідальності онлайн-платформ, тощо. Окрім того в сфері регулювання штучного інтелекту в Україні також фактично відсутнє регулювання, крім окремих положень в межах авторського права. Однак, що стосується захисту прав споживачів систем штучного інтелекту такі нормативні акти відсутні. Наявність наукових та практичних дискусій щодо правового статусу штучного інтелекту та відповідальності в межах його функціонування на сьогодні має велику актуальність, де, в тому числі, мова йде про розробку концепції цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану такими системами. Тому, в межах таких дискусій, очевидно, мова має йти також і про відповідальність про шкоду, завдану споживачеві при користуванні такою системою або ж продукцією, де така система вбудована.

Ключові слова: захист прав споживачів, відшкодування шкоди, дефектна продукція, дефект, недолік, штучний інтелект.

Pluta Anatolii

Compensation for damage to a consumer caused by a product defect, under the legislation of Ukraine and the EU

In the article, the author examines the features of compensation for harm to the consumer caused by a defect in a product under the legislation of Ukraine and the EU.

The author examines the current state of legal regulation in this area in the national legal order and novelties of EU legislation.

The author determines the specifics of the regulation of the features of compensation for harm to the consumer caused by a defect in a product under the updated EU legislation from the point of view of the subject composition (definition of the concept of product), the subject composition of the circle of injured persons, as well as the subjects of compensation for harm.

The author pays special attention to the issues of compensation for harm to the consumer caused by a defect in a product that operates on an artificial intelligence system or other systems. The author concludes that this legislation is like consumer legislation regarding the safety of various types of products (equipment, food products, etc.). From the content of the Product Liability Directive, it can be concluded that all these mandatory product safety requirements, including those set out in the Artificial Intelligence Regulation, must be considered when the court makes its assessment of the presence of a defect in a product.

The author emphasizes the need to improve national legislation in the area under study in terms of defining the concepts of defect and product defect. The author concludes that the concept of defective products is much broader than the concept of products of inadequate quality. Therefore, the victim has the right to compensation for damage even in the case when the product, despite its compliance with certain standards and terms of the contract, turned out to be dangerous and caused damage to his health or property.

The author emphasizes that the adoption of the updated directive will obviously require changes in national legislation, regarding the definition of the circle of victims, the features of the liability of online platforms, etc. In addition, in the field of regulation of artificial intelligence in Ukraine there is also virtually no regulation, except for certain provisions within the framework of copyright. However, as far as the protection of consumer rights of artificial intelligence systems is concerned, there are no such regulations. The existence of scientific and practical discussions on the legal status of artificial intelligence and liability within the framework of its functioning is of great relevance today, including the development of the concept of civil liability for damage caused by such systems. Therefore, within the framework of such discussions, it is obvious that liability for damage caused to the consumer when using such a system or products where such a system is embedded should also be discussed.

Key words: consumer rights protection, compensation for damage, defective products, defect, deficiency, artificial intelligence.